

את האשראי לקח מקופת המושב, או מ־קופת אירגון הקניות של מושבי הצפון, או מבנק ע"ן של תנועת המושבים. אבל בעוד שמשקיע פרטי הייב לשלם ריבית גבוהה בשביל ההלוואות, סידר החבר סרדין גם לעצמו תנאים מיוחדים: חלק ניכר מן הריבית על ההלוואות שולם על־ידי המושב.

★ ★ ★
האימפריה של סרדינס

כדי להבין כיצד אפשר לבצע עסקות מסוג זה, כדאי להכיר יותר מקרוב את המוסד ששמו אירגון הקניות של מושבי הצפון. שמשדריו שוכנים בחיפה ואשר ח"כ משה סרדינס הוא מנהלו.

בכל מושב יש צרכניה, המספקת את צרכי חברי המושב, כולל מיספוא לרפתות ותע־רובת ללולים.

חבר־מושב קונה את מיצרכיו בצרכניה ב־אשראי. יש לו שם כרטיסיה, ובה רושם מנהל הצרכניה את חשבונו השוטף של כל חבר. הכסף מוכסח היטב, על־ידי שייעול תוצרת המשק. חבר־מושב שאינו פורע את החוב ברגע שהוא מקבל את תמורת יבולו — אינו יכול לקנות יותר באשראי.

הצרכניה עצמה מקבלת את מרבית המיצ־רכים באשראי — דרך אירגון הקניות של סרדינס. אירגון זה הוא עסק עצום. לא רק קונה ממיפעלים גדולים בסיטונות ומוכר לצרכ־ניות, אלא הינו בעצמו שותף במיפעלים גדו־לים. כמו בית־החרושת לשמנים וכוספות כתר, והמכון לתערובת דגן. מיפעלים אלה מספקים את התערובת לצרכניות, ומקבלים את התמורה מן האירגון. את הסחורה הזאת

בקיצור: החברים שטים — אבל הבוסים שטים יותר. פרשת עיסקותיו של סרדינס שופכת אור חדש על כמות חוק זה.

★ ★ ★
ברית נגד החבר

עד עכשיו היה ברור שחוק זה הוא נסיון של הבוסים — כאירגון — לה־טיל שלטון בירוקראטי על המושבים. פר־שת סרדינס מראה, שזה גם אמצעי לקדם את האינטרסים הכלכליים הפרטיים של ה־בוסים — שכל אחד מהם הוא חבר מושב.

בגבע־כרמל, למשל, יש להמולת סרדינס ארבעה משקים מתוך 79. לפי הצעת־החוק יהיה נציג תנועת המושבים „חבר גלוה“, בעל רבע עד שליש מן הקילות בכל אסיפת חברים. נציג תנועת המושבים יהיה חברו של סרדינס — וכך ישתלט על המושב.

הצעת־החוק גם מאפשרת סנקציות לרוב נגד כל חבר, ואפשר לזרוק אותו מן ה־מושב בכל מיני טענות. החוק תפור כך, ש־אפשר למנוע מן החבר להוריש את הנחלה ליורשיו, להוציא אותו בגלל פגיעה במוס־כמות המושב, או פגיעה ב־עקרונות השי־תוף — דבר שאינו מוגדר בכלל. ליחיד כיחיד לא יהיו בכלל זכויות — אפילו על מקור פרנסתו. מושב כזה לא יוכל לפרוש מאירגון ה־קניות, שבו הוא קשור. דרוש לכך רוב מיוחד — אפילו אם ימצא רוב, יכול ה־אירגון הארצי להקפיא את ההחלטה לשנה. הצבעות מסוג זה חייבות להתקבל על־ידי 75% של החברים — לא של הנוכחים,

הבוס השתמש בכסף

אלא של כלל חברי המושב. הצבעה צריכה להיות חשאית. מספיק שהבוס המקומי יאמר לאנשיו לא להשתתף באסיפה, כדי למנוע כל אפשרות של הכרעה נגד אירגון הקניות. על רקע זה מקבלת פרשת סרדינס — יותר כדוגמה מאשר בשל עצמה — משמ־עות לאומית.

למעשה מוכיחה פרשה זו שנוצר מעמד של בעלי־אחוזות במושבים. אין שיוויון יותר. אם חמולה אחת יכולה להשתלט על הכפר, לעשות בכספים שלו מה שהיא רוצה — יכולות עשר חמולות להשתלט על כל תנועת המושבים.

יש כמובן הבדל בין המושבים החתיקים

מים נמנעה עד כה העברתו בכנסת. רצה הגורל העיזור, כי יו"ר ועדת הכלכלה של הכנסת, שבתחום עבודתה נמצאת הצעת־חוק זו, הוא ח"כ חרות בנימין אבניאל. הוא מתנגד לחוק זה, וביכולתו לגרום לסחבת. מצדדי החוק רצו להקים ועדה מיוחדת, אליה יועבר החוק לטיפול מזורז. בראש מאבק זה עמדו שלושה־ארבעה בוסים של תנועת המושבים, היושבים בכנסת. בראש: שמואל שורש ומשה סרדינס. במזימה זו שותפו מע"י, מפ"ם והמרכז החופשי — אבל היא נכשלה.

התחילו הדיונים בוועדת הכלכלה. אך הגיעו לשני הסעיפים הראשונים, המגדירים מה זה איגוד שיתופי, הצביע ח"כ אורי

אחרים יכולים להתחנן לעזרה — לשוא.

★ ★ ★
„עבדים היינו לסרדינס!“

כשליש מתושבי גבע־כרמל מגדירים את עצמם כמתנגדיו של משה סרדינס. אבל את התנגדותם הם משתדלים לבטא ב־עדינות. „מילה אחת לא טובה — ואין יותר אשראי באירגון הקניות. אין מיספוא ותע־רובת“, לדברי אחד מהם.

הביטוי היחיד שהרשו לעצמם היה — החרמת הבחירות לוועד המושב. מזה עשר שנים לא הטילו פתק לקלפי. זה לא הדאיג את סרדינס ואנשיו. להיפך: בצורה נוחה זו נפטרו מאופוזיציה טרדנית.

אבל ככל שהתברר הדור הצעיר, וככל ש־אבותיהם נעשו בטוחים יותר בעצמם, גברה הסכנה של שיתוק חיי הכפר. אפילו בין ה־נייטראלים נשמעו טרוניות על דרכו של הו"ר, וכך נעשה הצעד הראשון לקראת חשיפת עיסקותיו המסועפות והסודיות של סרדינס: הוקמה ועדת־ביקורת פנימית, בה היו מיוצגים כל קבוצות המושב, כדי לבדוק את מיזבציהם של החברים ולהציע סלחה כללית.

הוועדה לקחה את כרטיסיה־החשבונות של החברים, והחלה בודקת אותם אחד־אחד. כך הגיעה לכרטיסיו של החבר סרדינס. ואז הת־ברר כי אינו דבירקק כלל וכלל. באווירה של גילויים ועשיית־חשבונות, הו"ר חרו חרצובותיהן של כמה לשונות. „הרבה שנים הצטערתי שעליתי ארצה!“ סיפר חבר המושב משה אלימלך. „כי סרדינס עשה אותו כמו עבדים. רציתי לעזוב את המושב, אבל לא יכולתי. תמיד היינו שקועים בחו־בות. בשביל זה באנו — להיות כלבים שלו!“

★ ★ ★
כמה שווים הבוסים?

עד כאן יכולה פרשת סרדינס להסת־ם כסיפור סנסציוני בעל משמעות אישית מצומצמת בלבד: בסך הכל עסקת קומי שניצל את אמון חבריו והשתמש ביותר כסף מן המגיע לו. אלא שמשה סרדינס הוא חלק ממנגנון ארצי המשתדל להטיל את חתימתו על רב־בות חברי־מושבים כפי שסרדינס עצמו שלט בגבע־כרמל. והכלי שבו הם מתכוונים לע־שות זאת הוא חוק המושבים. זהו חוק שנולד במוותם של הבוסים של תנועת המושבים, ואשר רק במאמצים עזו־

מוביל למושבים אירגון־משאיות למושב ה־צפון. שאחד מבעליה־הכרעה בו הוא סר־דינס עצמו.

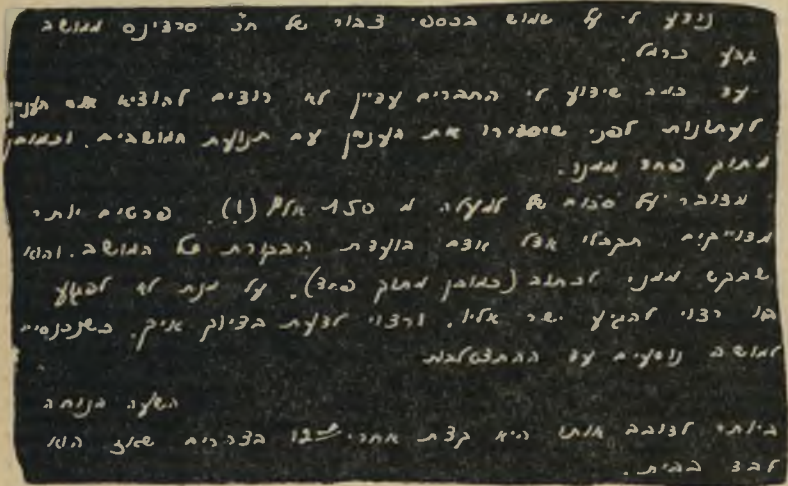
המיוחד בכל הסיפורים האלה הוא, שבי־שרשות העסקים המפותחת הזאת, אין רו־אים כמעט כסף מזומן. הכל הולך על אשר־ראי: הצרכן קונה באשראי מהצרכניה, הצר־כניה קונה באשראי מאירגון הקניות, אירגון־הקניות מקבל באשראי מן הספקים הגדולים, והם מקבלים אשראי מהבנקים ומהממשלה.

במרכז הגלגל הענקי הזה עומד משה סר־דינס. הוא גילגל מיליונים ולמרות שקיימת הנהלת־פיננסים ענפה ומסודרת, לא דיוקדק איש במעשי סרדינס, כי כולם האמינו לו. בתנאים אלה לא היה כל קושי לצבור חוב אישי בסך 54 אלף לירות באירגון הקניות — שנרשם על חשבונו המושב. וכאשר היה צורך להחזיר 17 אלף לירות לאירגון — לקח הלוואה של 15 אלף ל"י מבנק ע"ן־חי — בערבות המושב.

★ ★ ★
אשכול ומרים בהתנה

כיום הגדול מחלק את זמנו בין ה־כנסת, אירגון הקניות המושב. ביום ראשון היה מקיים את הושיבות שלו בחיפה. בימי שני, שלישי ורביעי — היה נוסע לירוש־לים. ביום חמישי ערעב — היה חוזר למור־שב, מבלה בחוג משפחתי. יום ששי הקדיש לקבלת קהל. כל מי שצריך משוה — לא רק לקנות ולמכור, אלא אפילו להכניס את קרו־בו לבית־ספר, היה פונה אליו.

שני בניו התאומים התחתנו בשנה האחד־רונה. אחד מעבד משק שאביו רכש בשבילו במושב, השני עובד בחוץ. כאשר התחתן ה־א בן הראשון מושב, אישה הוביל את ה־א אורחים. לוי ומרים אשכול ובייתל את ה־חתן לחופה. שלוש תזמורות רינגו את לב המוזמנים. אוכל ושתיה ניתנו כיד החשבון. את הבן השני חיתנו במלון בקיסריה. גם לשם בוא השניים ראשי עיריות, חברי כנ־סת, עשירים גדולים. שני הבנים גרים במושב, בכתיים נאים שאביהם בנה להם. גותרו למשפחת סרדינס עוד שתי בנות ורווקות. אבל דווקא צעירי המושב אינם אוהבים אותו במיוחד. הוא של הבוס הגדול, בעל־האחוזת הכל־יכול, המחזיק את גורל ארטיסו־בייני. מי שמתחנף אליו, ומי שמקורב ל־חצרי, זוכה להלואות, הקלות ופרוטקציה.

הזמנה לחוקר
כך הגיעה הידיעה הראשונה על השערורייה, למערכת העולם הזה: רמז ברור על עיסקותיו של סרדינס והזמנה לפנות לחבר מסויים במוסד אשר יוכל לספק אינפורמציה — למרות פחדו מסרדינס. לבין מושבי העולים. בראשונים התיישבו אידיאליסטים, שיצרו את דפוסי השיתוף, ואילו ברוב המושבים החדשים התיישבו עולים ששמרו על מיבנה החמולות שלהם. סרדינס, שהשתלט על מושבו וכרת ברית עם הבירוקרטיה של התנועה החתיקה, הוא אזהרה למה שצפוי לכל תנועת המושבים. וזוהי, בסופו של דבר, השיבות האמי־תית של גילויי עיסקותיו של סרדינס.